

Sala silvergruva

Delar av silvergruvan på del av Sala Kristina 4:15, Sala silvergruvan 1:1, 1:8, 1:36, 1:37, 1:39, 1:40, 1:116, 1:118, 1:120, 1:121, 1:337, 1:846 samt hela Sala silvergruvan 1:374, Sala landsförsamling, Sala kommun

Beskrivning

Gruvan utgör en mycket välbevarad och sammanhållen industrimiljö där gruvschakt, varphögar, byggnader och vattensystem tillhörande såväl en äldre som en yngre gruvindustri. Gruvdriften fick ett uppsving under Gustav Vasa och ett gruvsamhälle växte upp intill gruvan, den nu övergivna gruvbyn. Driften av gruvan fick en avgörande betydelse för landets ekonomi under 1500-talet då också de största silveruttagen skedde. Gruvan styrdes tidigt av kronan som senare kom att ordna ett mer reglerat samhälle istället för den spontanframväxta gruvbyn. År 1624 lades stadsplanen ut i form av en rutnätplan för nuvarande Sala stad och gruvbyn utrymdes.

Gruvans äldsta schakt är belägna i den södra delen av området. Efter flera ras under 1500-talet och början av 1600-talet övergavs dessa. I takt med att brytningen flyttade mot norr till följd av rasen i södra gruvområdet minskade utvinningen. Gruvan upplevde vissa uppsving omkring 1750 och 1850. År 1887 överläts ägandet av gruvan till bergslaget. Flera privata bolag ägde gruvan till 1988 då Sala kommun övertog ägandet. Idag ägs gruvområdet huvudsakligen av ett bolag, där kommunen är majoritetsägare.

Byggnadsminnesförklaringen omfattar ett 50-tal byggnader, anläggningar och andra spår från gruvschaktet. Till byggnadsminnet hör ett skyddsområde som rymmer omfattande lämningar av brytningsverksamheten. Till stor del innefattar byggnadsminnesområdet tekniska byggnader och anläggningar som lavar, kanaler, maskinhus, magasin, bodar och personaltjänstebostäder av skilda slag men även administrationsbyggnader. I områdets nordöstra del inkluderas platsen för prämhallen tillhörande Pråmån (grävd kanal) som här tar sin början och leder till den f d hyttplatsen för malmsmältning i Sala stad. Även en gruvarbetartorp miljö i områdets norra del ingår i byggnadsminnet.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaderna inom skyddsområdet uppfördes mellan 1670-2003 och speglar på ett unikt vis gruvans utveckling och historia. Bebyggelsen fick huvudsakligen sin nuvarande utformning under 1800-talet. Vissa byggnader uppvisar dock tydliga drag från tidigt 1900-tal men även insatser gjorda i flera byggnader under 1950-talet har lämnat representativa byggnadsdelar och detaljer som omfattas av skyddsbestämmelserna.

Sala silvergruva är genom sin långa historia och sin tidvis stora betydelse för Sveriges ekonomi av största värde för landets-, länets- och Sala stads historieskrivning. Gruvdriften som gav upphov till den nu övergivna gruvbyn söder om gruvans centralområde och senare Sala stad, har på ett unikt sätt påverkat miljön och landskapet vida kring själva gruvan.

Sammantaget utgör den samlade bebyggelsen och anläggningarna i skyddsområdet en kontext som kärnfullt förmedlar bilden av verksamheten vid silvergruvan. Betydelsen ligger främst i ett miljö- och identitetsskapande perspektiv med höga dokument- och symbol-, identitets- och miljöskapande värden.

Länsstyrelsens sammanfattande bedömning

Sala silvergruva utgör en sammahållen miljö med sedan länge kända mycket höga kulturhistoriska värden. Dessa värden består främst i dokumentvärden vad gäller byggnads-, social-, teknik- och samhällshistoria men även ett miljö- och identitetsskapande perspektiv med symbol-, identitets-, och miljöskapande värden. I området finns även stora naturvärden. Gruvområdet är nu säkrat som bevarande- och turistmål. Omgivande verksamheter som tex Sala Minerals mineralgruva påverkas inte och det gör inte heller den stora silvermalmkropp som påträffats under senare tid utanför byggandsminnesområdet. Länsstyrelsens bedömning är att bevarande- och utvecklingspotentialen i hela området stärkts genom byggnadsminnesbeslutet.

Sala silvergruva uppfyller väl kraven i 3 kap 1 kap KML – ”synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde” – för att få förklaras som byggnadsminne.